

ПРИЛОЖЕНИЕ

Интервю на Хачик Мардиросян с Костадин Пампов по повод настоящото второ преработено и допълнено издание на книгата му «Легенда при Върха. Страници от историята на село Черногорово, Пазарджишко»

Хачик Мардиросян: Г-н Пампов, непосредствено след първото издание на книгата Ви «Легенда при Върха», тя бе представена в популярното телевизионно предаване «Час по България». Отзивите бяха положителни, но имаше и едно критично мнение. То е на зрителя Паун Пунев, който написа: «Предаването беше интересно, но накрая, като стана ясно, че войводата бил Георги и се празнувало на деня на св. Георги и без това фолклорните доказателства се потвърдиха, като късен фолклор.» Какво бихте казали в отговор на това твърдение ?

Костадин Пампов: Г-н Мардиросян, категорично смятам, че в този случай зрителят не е прав. Какво би могло да означава определението „късен фолклор“ ?

Легендата е записана не през ХХ в. или дори не през втората половина на ХІХ в. Ст. Захариев я записва след 1840 г., най-късно до 1851 г. (Географико-историко-статистическо описание на Татар-Пазарджишката кааза”, с. 3, Виена 1870 г.) В съдържанието ѝ има съвсем определена историческа фактология.

Черногоровци съобщават на Ст. Захариев (в периода от 1840 г. до 1851 г.), че до преди 70 години (прибл. до 1780 г.) са отдавали почит на войводата Георги, героично загинал по време на турското завоевание през втората половина на ХІV в.

В самата легенда се „говори“, че гробът му е „отнет“ и е станал част от ислямско култово средище - дервишко теке. Идеята на турците от околните на Черногорово селища е повече от ясна. Отношението на черногоровци към войводата Георги да се „пренесе“ и към новоизграденото (около 1780 г.) ислямско култово средище.

По времето на записването на легендата от Ст. Захариев (около 1851 г.) гробът съществува. „Отнемането“ му (в кр. на ХVІІІ в.) е станало с помощта на Каванозовци. Историческите свидетелства потвърждават, че този род е управлявал Татар-Пазарджишката кааза в периода от 1657 г. до 1840 г.

Що се отнася до това, че творци и основни носители на легендата са черногоровци, доказателствата са също документални, а не фолклорни. Ст. Захариев свързва легендата (в „Описанието“ си от 1870 г.) само с черногоровци. В книгите си Ив. Батаклиев (от 1923 г. и от 1969 г.) също не споменава името на друго селище, свързано с легендата, освен това на Черногорово.

Черногорово е единственото селище в региона на *Коюн тепе (Овчите хълмове)*, което фигурира в османотурски регистър от 1477 г. Според друг османотурски регистър от 1576 г. Черногорово продължава да е (както по време на Българското средновековие) най-голямото и доминирано от българи селище в региона.

Според регистъра от 1576 г. Ферезлий (Овчеполци) е турско селище. Това положение се запазва и според друг регистър от 1633 г. Петър Карапетров (Черновежд), който свързва легендата (в книгата си от 1893 г.) с жителите на Ферезлий, категорично посочва, че и до Освобождението това село е предимно турско. Всички тези свидетелства са в подкрепа на това, че не е възможно, легендата да е имала място в живота на това селище преди 1780 г.

Същото важи и за други две селища в близост до *Овчите хълмове*. Според регистъра от 1576 г. с. Караплий (Цар Асен) е турско. А село Кавак дере (Тополи дол) въобще не е отбелязано в този регистър.

След Освобождението (на 1 януари 1878 г.) ритуалът по отдаването на почит на войводата е възстановен в Черногорово (вероятно тогава към тях се приобщават жителите на Балдъво и Ферезлий) и съществува до 1946-1947 г. При положение, че традицията, свързана с отбелязването на героичната смърт на войводата Георги, не е съществувала в Черногорово в края на ХVІІІ в., когато върху

нея е наложено табу, то тя не би могла да се създаде и да включи и други селища в региона на *Овчите хълмове*, след 1878 г.

Разбира се, всичко казано по-горе, не променя факта, че във всяка легенда има елементи на народно творчество. Близка е до мита с необикновените герои и дори с фантастиката, но се различава от тях по това, че в основата ѝ стоят действителни исторически събития. Тези обстоятелства са валидни и за черногоровската легенда.

Хачик Мардиросян: При археологически разкопки през 2005-2006 г., сред руините на крепостта на *Острия връх* бяха намерени керамични фрагменти, върху които е изобразен прабългарският (езически) знак ипсилон Y. Вие приемате, че тези керамични фрагменти потвърждават определена Ваша позиция. Тази, че в крепостта на *Острия връх* са пристигнали прабългари (вероятно в голяма степен славянизирани) или славяни (силно повлияни от прабългарската култура) в периода след 836 г. и преди 864 г., т. е. във времето от 836 г., когато кан Маламир превзема Пловдив и Пловдивска област (тя е включвала и дн. Пазарджишки край) до 864 г., когато княз Борис I (852 -889) въвежда християнството в средновековна България. Според доц. Сергей Торбатов от НАИМ при БАН (под негово ръководство се провеждат археологическите разкопки на *Острия връх* през 2005-2006 г.), българи в крепостта са дошли в резултат на преселническа вълна от Североизточна България към Северна Тракия, предизвикана от завоевателните походи (968-971 г.) на Киевския княз Светослав. Аргументирайте Вашата позиция !

Костадин Пампов: По отношение на т. нар. преселническа вълна С. Торбатов се позовава на проф. Красимира Гагова („Тракия през българското Средновековие. Историческа география”, София, 2002 г.). При внимателен прочит обаче на посочената от С. Торбатов нейна книга, се вижда, че в нея никъде не се говори за преселение на българи от Североизточна България към Северна Тракия по време на походите на Киевския княз Светослав (945 - 972). Перипетиите на военните действия по източните български земи в края на 60-те и нач. на 70-те години на X в. не предполагат условия за подобно преселение.

През 968 г. княз Светослав осъществява първия си завоевателен поход в Отвъддунавска България и Добруджа, като превзема десетки крепости. Печенегите нападат столицата му Киев и той се връща в родината си.

През 969 г. княз Светослав отново тръгва към България, като този път превзема българската столица Преслав и цяла Североизточна България. Поставя цар Борис II (969 - 971) в ситуацията на номинален владетел и сключва принудителен за българите руско-български съюз.

През 970 г. умира оттеглият се от властта и замонашил се бивш български цар Петър. През същата година съюзените руско-български войски осъществяват поход до границите на Византия и стигат до Адрианопол (Одрин).

В отговор на това византийският император Йоан Цимисхи предприема поход срещу България. Превзема Преслав (971 г.) въпреки героичната съпротива на руси и българи и се отправя към Дръстър, където се намира княз Светослав с част от войските си. Подлага на обсада тази стратегически важна крепост и принуждава руските войски да напуснат българските земи. По пътя им към Киев княз Светослав е убит от печенегите.

Сега вече Йоан Цимисхи покорява всички крепости в Североизточна България и отвежда царските синове Борис II и Роман в Константинопол, където те свалят от себе си знаците на царската власт.

При тези ожесточени военни действия, които се водят в източните части на българските земи в периода 969-971 г., не биха могли според мен да се осъществят преселнически движения от Североизточна България към Северна Тракия. Съвсем определено смятам, че българи са дошли в крепостта на *Острия връх* и въобще в Северозападна Тракия още при превземането на Пловдив (836 г.) и областта му от български войски по времето на кан Маламир и непосредствено след това.

Намерените византийски монети от втората половина на X в., сред руините на крепостта на *Острия връх*, не доказват, че тогава тук са дошли българи, както твърди

доц. С. Торбатов. В Първата българска държава не е имало развити стоково-парични отношения. В този смисъл монетите от този период (тази с образа на Йоан Цимисхи, която намира Д. Цончев в края на 50-те години на XX в., както и тези, открити от С. Торбатов при разкопките през 2005-2006 г.), свидетелстват, че тогава в крепостта на *Острия връх* са дошли византийци.

Според С. Торбатов керамичните плочки, намерени сред руините на *Острия връх*, с изображения върху тях прабългарски езически знак ипсилон Y, трябва да са от края на 60-те или нач. на 70-те години на X в. Само тогава би била вярна тезата му, че българи в крепостта на *Острия връх* са дошли в резултат на преселническа вълна, породена от походите на Киевския княз Светослав. Вече бе посочено обаче, че по това време (969-971 г.) такава преселническа вълна не е била възможна.

Освен това, появата на керамични плочки на *Острия връх* през втората половина на X-ти в., с изобразен върху тях знак ипсилон Y, предполага този знак да е придобил по българските земи и християнски смисъл. Възможно е и в това отношение има интересни културно-исторически артефакти. Ще приведа два примера, за да илюстрирам мисълта си.

Проф. Веселин Бешевлиев пише за намерена кръгла бронзова пластинка в Преслав, от едната страна на която е изобразен знакът ипсилон с хаста YI. А от другата страна на същата пластинка са изобразени шест знака ипсилон Y, но така подредени, че образуват християнски кръст. (В. Бешевлиев, «Прабългарски епиграфски паметници», с. 24, София, 1981 г.)

Вторият пример е от каталога «Аз писах. Българска кирилска епиграфика», София, 2010 г., чиито съставители са Коста Хаджиев, Красимира Карадимитрова и Катя Меламед. На с. 14 от въпросния каталог е поместена снимка на «Двезичен надгробен надпис...» от края на X в., който е намерен в първата българска столица Плиска. Надписът е на фона на християнски кръст, образуван от четири знака ипсилон Y.

Посочените два примера са в подкрепа на това, че наистина е възможно, знакът Y да е придобил в Средновековна България, след 864 г., и християнски смисъл. Но в определен контекст. Като компонент, изграждащ християнски кръст, т. е. като опит за съвместяване на древнобългарското и християнското начало.

Случаят обаче с знака ипсилон Y, изобразен върху керамичните фрагменти от крепостта на *Острия връх* според мен е друг. Тук няма съчетаване на няколко знака Y, така че да се образува християнски кръст. Знакът Y е изобразен върху керамичните плочки в своята древнобългарска форма и носи своята си символика.

Самият С. Торбатов твърди, че тези керамични плочки от *Острия връх*, с изображения върху тях знак Y, трябва да се датират в твърде широките времеви граници от IX-X в. Това означава, че и той допуска възможността, тези керамични плочки да са от нач. на IX в. В потвърждение на тази именно позиция приведох достатъчно доводи.

Хачик Мардироян: Вие говорите за събития, случили се до драматичната за Средновековна България 971 г., когато византийският император Йоан Цимисхи превзема столицата Преслав и отвежда в Константинопол пленените цар Борис II и брат му Роман. Синовете обаче на комит Никола - комитопулите - Давид, Мойсей, Арон и най-вече Самуил продължават живота на българската държава в западните ѝ предели до 1018 г., когато византийския император Василий II (Българоубиец), слага край на нейното съществуване. Периодът на ожесточени войни между Византия и България от 971 г. до 1018 г. френският византинист Гюстав Шлюмберже определя като „византийска епопея“. Акад. Васил Гюзелев твърди, че това по-скоро е „българска епопея“. А проф. Иван Божилов говори за този период, като за „български апокалипсис“. Какво бихте казали Вие по отношение на тези определения ?

Костадин Пампов: Ще се опитам да Ви отговоря. В книгата на литературния критик Борис Делчев „В късни часове“, с. 201, Изд. „Хермес“, 2009 г. се съдържа интересен фрагмент: „Ако трябва да посоча своята литературна ненавист, сигурно бих произнесъл името на френския византолог Леон Блоа. Ненавист не толкова за това, че

Блоа е изрекъл срещу българския народ най-злобните поругания, каквито не си е позволил никой цивилизован човек срущу друга нация, а защото с верски фанатизъм, невероятен за нашето време, мечтаеше да върне света в Средновековието. И въпреки задръжките си трябва да признае, че Блоа не е страдал от професионална завист, успявал е да преценява стойностите в своята професионална област не по официалния титул и не му е липсвало известно чувство за величие. Книгата му „Константинопол и Византия“ завършва с думи на възхвала към един от големите византолози на Франция: „Всички ние сме професори от Института. Единствен Гюстав Шлюмберже е автор на „Византийска епопея“.

Категорично смятам, че литературният критик Борис Делчев греши по отношение на мотивите, които ръководят Леон Блоа в оценката му за Гюстав Шлюмберже. Това, което според мен е ръководело Леон Блоа в конкретния случай е неговото българофобство. Ако Гюстав Шлюмберже бе определил близо половинвековната война между Византия и България от края на X в. и нач. на XI в. като „Българска епопея“, то той би имал съвсем друга оценка за него.

Що се отнася до гледната точка на проф. Ив. Божилов трябва да се направят редица уточнения. Като начало на «българския апокалипсис» той поставя 976 г. Заглавието на написаната от него шеста глава на дял трети в „История на България“, София, 2006 г., изд. «Анубис», том I, с. 308 - с. 338 е: «Българският апокалипсис: 976–1018 г.».

Това заглавие обаче не съответства на историческите факти. През 976 г. (след смъртта на Йоан Цимисхи) започва освободителното движение на синовете на комит Никола - комитопулите - Давид, Мойсей, Арон и Самуил, което превръща България в следващите две десетилетия в сила, даваща основания на историците да правят паралели между цар Самуил (991 -1014) и цар Симеон (893 -927).

За определен период от време цар Самуил успява (след победата си през 986 г. над Василий II при Траянови врата) да върне териториите на Източна и Отвъддунавска България към българската държава и териториално ѝ разширение тогава е не по-малко от това на цар-Симеонова България.

Руският учен Д. Лихачов говори за Средновековна България като за „държава на духа“. По отношение на Киевска Рус България има началото на тази функция («държава на духа») след 988 г., т. е., когато по думите на Ив. Божилов тя (България) е била вече в състояние на апокалипсис.

Според мен времето от 968 г. до 971 г., от 971 г. до 976 г. и от 976 г. до 1018 г. е по-скоро поредица от «неочаквани издигания и главоломни падения». Това е израз на проф. Петър Мутафчиев, с който той характеризира цялата история на Средновековна България през Средновековието. («Към философията на българската история. Византизизмът в Средновековна България», в: Петър Мутафчиев. «Изток и Запад в Европейското Средновековие», София 1993 г., с. 159 - 168).

В конкретния случай обаче се е потвърдило правилото, че това, което е валидно за цялото, е валидно и за част от него. В този смисъл не бива еднозначно периода от 971 г. (когато е превзет Преслав) до 1018 г. (когато е превзет Охрид), да се поставя под общ знаменател.

Като се придържа стриктно към историческите извори, самият Ив. Божилов е написал текст, който е най-добра илюстрация на твърдението, че българската история в периода от 971 до 1018 г. е низ от «внезапни издигания и главоломни падения». И е поставил точното заглавие на втория параграф на коментирания тук шеста глава: «ЦАР САМУИЛ: ВЪЗХОД И ПАДЕНИЕ»

В този смисъл посочените тук доводи са в противовес на твърдението, че през 976 г. е поставено началото на «българския апокалипсис». А по същество това ни казва Ив. Божилов с поставеното от него заглавие на шеста глава.

По надолу в текста си Иван Божилов прави опит да се поправи, като посочва, че «За българите апокалипсисът наченал в 971 г. или по-точно, тогава приключила първата му фаза». В случая Иван Божилов говори за завършила първа фаза на българския апокалипсис през 971 г., но остава непроменено заглавието му, посочващо,

че този апокалипсис се е случил в периода от 976 до 1018 г. Получава се според Ив. Божилов, че първата фаза на българския апокалипсис е приключила (971 г.), преди самият апокалипсис да е започнал (976 г.) ?

Неверно е и твърдението му, че „За първи път двеста години след като Аспарух преминал Дунав, ромеите сполучили да си възвърнат (през 971 г.) част от териториите, загубени тогава“. Годините от 681 г. до 971 г. са точно 290, а не 200, както твърди Ив. Божилов. Грешката му от близо 100 години е все пак твърде голяма !

Според мен нямат основания и тези историци, които определят войните между Византия и България от края на X и нач. на XI в. като «византийско-българска епопея». Агресорът (Византия) не би могъл да създаде или да бъде част от епопея.

Категорично смятам, че истината за българската история от 971 до 1018 г. се съдържа в думите на акад. В. Гюзелев. В сборника "България 681-1981", София, 1981, той има статия със заглавие "Българската епопея в двубоя срещу Византийската империя в края на X - първите две десетилетия на XI в.", в която (на с. 115) твърди: "Българо-византийският двубой през първата половина на X - първите две десетилетия на XI в. бе охарактеризиран от известния френски византинист Гюстав Шльомберже като "византийска епопея" в неговия двутомник под същото това заглавие. Този двубой всъщност е "българска епопея" в защита на държавната независимост и свободата на българския народ. Тази епопея е изпълнена с величави геройства, големи страдания и жалки предателства, всяко от които може да бъде сюжет за Шекспирова трагедия. Впрочем, в своята пиеса "Бурята" гениалният англичанин е използвал един сюжет от историята на Самуилова България, с която отчасти е бил запознат".

Хачик Мардиросян: Ще Ви върна отново към легендата за войводата Георги и защитата на крепостта на *Острия връх* през втората половина на XIV в. Според С. Торбатов „организираният селищен живот в крепостта е замрял още към края на XI или най-късно в началото на XII в.“ В този смисъл има „разминаване“ между времето, когато крепостта е била действаща и времето на събитията, за които се говори в легендата. Какво е Вашето обяснение на това „разминаване“ ?

Костадин Пампов: Смятам, че С. Торбатов е съвсем добросъвестен в представянето на културно-историческите артефакти, открити при археологическите разкопки на *Острия връх* през 2005-2006 г.

Многократно вече стана дума за керамичните фрагменти с изображения върху тях прабългарски знак ипсилон Y, които той датира, че са от периода IX-X в. Приема, че стъклениите и метални гривни трябва да се отнесат към периода X-XII в. или най-късно към XIII в. Върховете на стрели във времево отношение обозначават общо като средновековни. По-голямата част от намерените 39 монети определя като късноримски и ранновизантийски. Само 15 от тях помества във времето от втората половина на X до края на XI в. и нач. на XII в. Посочва, че интересния печат, върху който се чете институцията „Иконом на тема Елада“, е от втората половина на XI в.

Като се ръководи и от следите на „стихийен пожар, покриващ руините на жилище...“ С. Торбатов изразява предположението, което се съдържа и във Вашия въпрос. Това, че крепостта по всяка вероятност е преустановила своето съществуване в нач. на XII в. Всички находки, открити досега на *Острия връх*, биха могли да свидетелстват за културно-историческото присъствие в крепостта най-късно до нач. на XIII в. („Градището *Острия връх* край Овчеполци, Пазарджишко“, в: Сб. „В памет на проф. В. Велков“, с. 386-408, София, 2009 г.) А събитията, за които се говори в легендата, записана от Ст. Захариев, са от втората половина на XIV в. ?

Времето на съществуването на крепостта на *Острия връх* обаче, трябва да се разглежда в един по-широк исторически контекст. Територията ѝ става част от Втората българска държава по времето на цар Калоян, т.е. от нач. на XIII в. От тогава, с изключение на няколко години по времето на цар Борил, почти до края на управлението на цар Иван Александър (1371г.), тази територия е част от България. След смъртта на цар Иван Асен (1241 г.) твърдината на *Острия връх* твърде често е била в близост до българската граница.

Тези обстоятелства са правели повече от необходимо съществуването ѝ. Това ми дава основание да смятам, че дори тя да е преустановила своето съществуване преди втората половина на XIV в. (преди 1370 г.), то определени събития тогава, непосредствено до *Острия връх*, са породили легендата за войводата Георги.

Хачик Мардиросян: В първото издание на книгата си коментирате интересен древногръцки надпис върху мраморна плоча, за която Ст. Захариев твърди, че в средата на XIX в. била пренесена от Баткун в църквата в Черногорово. Вашата интерпретация на този случай е интересна, но бихте ли могли да прибавите към нея още доводи ?

Костадин Пампов: В резултат на научната ми кореспонденция с историка д-р Йордан Илиев от СУ «Св. Климент Охридски» установих: Ст. Захариев съобщава, че върху въпросната мраморна плоча имало следния надпис: Η... ΤΟΥ ΒΙΟΥΣ ΔΕΙΣΟΡΟΥ ΚΥΡΙΑ... Френският учен Албер Дюмон прави някои корекции, възприети по-късно от проф. Георги Михайлов („Гръцките надписи в България”, том III, с. 163, №1283, София 1961 г.) и той придобива вида: ΤΟΥ ΒΙΟΥΣ ΔΕΙΣΟΡΟΥ ΚΥΡΙΑ Η В този си вид надписът вече „говори”, че вероятно става дума за посвещение от някой си Битус, син на Дисорос, на богинята Хера с епитет Кюрия. Това по същество твърдя в първото издание на книгата си «Легенда при Върха».

Според мен обяснението на факта, че мраморна плоча с езически надпис е намерила място в православен храм, определено е в това, че винаги е имало интерес към други времена и култури. Че в историята отрицанието е съществувало наред с приемствеността. В потвърждение на това мое убеждение е и съдържанието на писмо, което ми изпрати д-р Йордан Илиев. Наред с това обаче, в писмото си до мен, Й. Илиев прави и друг, имащ своите основания прочит, на пренесената в Черногорово плоча от Баткун:

Здравейте, г-н Пампов !

Във Вашата книга най-много ме впечатли един епиграфски паметник, който цитирате на стр. 35. (става дума за първото издание на „Легенда при Върха”) Разбира се, това се дължи на факта, че се интересувам преди всичко от историята на българските земи в древността. В следващите редове приложих български превод на въпросния надпис и кратък коментар. Според указаното от Вас издание на проф. Г. Михайлов (IGBulg., III/1, 1283) надписът се чете: „Битус (Βίτις), син на Дисорос (Δείσορου), [постави този паметник] на Господарката (κυρ□□) Хера (□[ρ□]” Става въпрос за мраморна оброчна плочка, вероятно на Тракийския конник, датираща от римската епоха. Така лесно може да се обясни защо плочката е била пренесена в църква - образът върху нея трябва да е бил припознат като Св. Георги, има много подобни примери, включително и от Пазарджишко.

Приетото от проф. Г. Михайлов четене (предложено от Албер Дюмон) изглежда много убедително, думите са синхронизирани, но според мен е възможно да не е бил преписан добре от Ст. Захариев, или да е отпечатан некоректно в книгата му. (...) Ако образът върху плочката е бил на Тракийския конник, не по-малко вероятно е прочитането на последните две думи от текста като κυρ□[ωι] □[ρωι], т. е. посвещението да е било „на Господаря Херос”.

От съдържанието на писмото на Й. Илиев става ясно, че е възможно посвещението да е било „на Господаря Херос”, т. е. мраморната плоча, донесена от Баткун и намерила място в църквата в Черногорово, да е била мраморна оброчна плочка на Тракийския конник. А образът върху нея да е припознат като св. Георги.

Тогава обаче става ясно и това, че споменатият от Ст. Захариев поп Иван, неслучайно е пренесъл плочата (в ср. на XIX в.) от Баткун в Черногорово.

Черногоровци наистина са възприемали своя легендарен герой - войводата Георги, като персонификация на Св. вмч. Георги! В този смисъл идеята ми за приемствеността в историята получава своите несъмнени доводи!

В първото издание на настоящата книга се позовах на краеведа Михо Червенков: „Преди повече от 80 години в с. Мухово (Софийско) е намерена римска военна диплома от I в. от н. е., която удостоверява, че тракиецът Битус от племето беси е бил пехотинец в римските кохорти.“. (Град Костенец и котловината от древността до 1878 г., София - 2011 г., с. 32).

Тогава коментарът ми беше следния: Известно е, че племето беси е живяло върху територията на Северозападните Родопи, където се откриват руини от римския, ранновизантийския и средновековен град Баткун. Едва ли обаче върху Баткунската плоча и върху римската диплома от Мухово е изписано името на един и същи човек. Но би имало много символика в това, поп Иван неслучайно да е пренесъл въпросната плоча от Баткун в църквата в Черногорово. Да е свързвал в съзнанието си образа на тракийски воин, чието име му е било известно, с образа на войводата Георги от *Острия връх*!

Този мой коментар сега придобива един по-различен, но съвсем определен смисъл. И той е в контекста на хипотезата на Й. Илиев. Възможно е своеобразната триада на приемствеността: Тракийският Херос - Св. вмч. Георги - войводата Георги, да е мотивирала черногоровският поп Иван, да пренесе плочата от Баткун в Черногорово.

Тук е необходимо да припомня съобщението на С. Торбатов, че при разкопките проведени от Д. Цончев на територията на *Острия Връх* (края на 50-години на XX в.), е открита и мраморна оброчна плочка с изображение на Тракийския конник... („Градището *Острия връх* край Овчеполци, Пазарджишко“, в: Сб. „В памет на проф. В. Велков“, с. 388, София, 2009 г.)

Хачик Мардиросян: На 21. IX., 2014 г. в с. Черногорово бе открит паметен знак, посветен на войводата Георги. Паметният знак е менхир (висок камък), върху който със старобългарски букви е вдълбан следния надпис: На войводата Георги от с. Черногорово - героично загинал в битка с турските нашественици през 1370 г. Има ли нещо, което бихте добавили към историята и смисъла на този паметен знак ?

Костадин Пампов: Може би това е единственият паметник, посветен на герой от легенда. В средата на XIX в. Ст. Захариев записва една история, която черногоровци тогава му разказали. По-късно мнозина изследователи определят тази история като легенда, други като предание. В литературната теория легендата и преданието се дефинират като твърде близки литературни видове. В основата им стоят реално случили се исторически събития, макар и възпроизведени във фантастично-приказна форма. Аз приемам записаното от Ст. Захариев като легенда. Това е латинска дума и в превод на български език означава: което трябва да се чете. Определено смятам, че в текста, записан от Ст. Захариев се съдържа не само част от историята на Черногорово.

В този текст е закодирана част от историята, културата и народопсихологията на българите. В този именно смисъл трябва точно да се чете записаното от Ст. Захариев за войводата Георги и защитата на крепостта на *Острия Връх*. В неговото пряко, но и в символичното му значение...

В първото издание на книгата си изразих предположение, че реално случилите се събития, които легендата възпроизвежда са станали след 1364 г. и преди 1371 г. Според много български историци Пловдив и областта му, т. е. и дн. Пазарджишки край стават част от Османската държава след 1364 г. Смятам обаче, че тук трябва да се направят определени корекции.

Проф. Пламен Павлов и проф. Иван Тютюнджиев в книгата си «Българите и Османското завоевание - краят на XIII - средата на XV в.», (от с. 56 до с. 66), Велико Търново, 1995 г., правят критичен разбор на историческите извори и стигат до извода, че Одрин е превзет от турците през 1369 г., а Пловдив през 1370 г. Като се позовават на Идрис Битлиси двамата историци във вече посоченото тяхно изследване (на с. 59)

отбелязват „...че Пловдивският управител „избягал при сърбите“. По-надолу (на с. 59 и на с. 60) те поясняват: „Това означава, че той намерил убежище във владенията на деспот Йоан Углеша. Скоро след това пък последвал злосчастният поход към Черномен“. След разгрома на християнските войски на братята Вълкашин и Углеша при Черномен (1371 г.), границата между България и държавата на османските турци вече е по билото на Средна гора.

В стремежа си да фиксирам точна година на събитията, случили се на *Острия връх*, се консултирах и с проф. д. ист. н. Христо Матанов. Като се основава на турския историк Садедин (*Корона на историите на Ходжа Садедин*, Превод от османотурски език, студия и коментари Мария Калицин, Велико Търново, 2000 г., стр. 173.), той също ми обърна внимание върху това, че българският управител на Пловдив бяга в Сяр (столицата на сръбския деспот Йоан Углеша - чичо на Крали Марко) през 1370 г. Ето защо приемам, че събитията, които би трябвало да са прототип на Стефан-Захариевата легенда са станали през 1370 г.

Проектът за паметния знак бе изработен от художника Георги Веселинов. Неговото изпълнение стана дело на скулптора Спас Киричев. Паметникът е дарение от сем. Георги и Йорданка Делчеви. Идеята ни бе той да изглежда като намерен при археологически разкопки каменен надпис. Струва ми се, че се получава това внушение.

Хачик Мардиросян: Преди време публикувахте статия, в която изразите огорчението си от това, че в представително издание на БАН е допусната неточност при представянето на легендата за войводата Георги и защитата на крепостта на *Острия връх*. В какво конкретно се изразява тази неточност?

Костадин Пампов: Става дума наистина за издание на БАН - «История на България», том 3, дял IV, глава трета /Борбата на българския народ срещу турските нашественици (1371 - 1396), с. 353, София - 1982 г.). Автор на въпросната глава е акад. Димитър Ангелов (1917 - 1996).

На с. 353 в том 3 от въпросната „История на България“ Д. Ангелов отбелязва: „Ожесточени боеве се водели и за превземането на Баткун - яка крепост по северните склонове на Родопите. В народната памет останал светъл спомен за войводата Георги, който паднал при последния пристъп на нашествениците. Всяка година на Гергьовден селяните от околните села се събирали на гроба му, за да поменат своя загинал бранител“.

Съвсем определено от този текст, читателите остават с впечатлението, че войводата Георги е загинал героично при отбраната на крепостта Баткун и на всеки Гергьовден «...селяните от околните села (това според текста на Д. Ангелов трябва да са селата около Баткун ?) се събирали на гроба му, за да поменат своя загинал бранител». В бележка към текста Д. Ангелов ни препраща към «с. 74 и сл.» в „Географико-историко-статистическо-то описание на Татар-Пазарджишката кааза“ на Ст. Захариев. На тези страници обаче, се разказва легендата за войводата Георги и защитата на крепостта на *Острия връх*.

Не ни остава друго, освен отново да си припомним основния принцип в историческото познание. Той предполага точна времева и пространствена локализация. А в текста на Д. Ангелов пространствената локализация е неточна. Събития станали в близост до крепостта на *Острия връх*, т. е на границата между Северозападна Тракия и Средна гора, той е пренесъл на юг в Родопите.

Хачик Мардиросян: Вие разглеждате легендата за войводата Георги и защитата на крепостта на *Острия връх*, в една по-различна перспектива. Като един своеобразен символ на Възраждането в Черногорово. И на голяма част от историята на селото. Какви са Вашите доводи в подкрепа на тази философско-историческа идея ?

Костадин Пампов: Тръгвам от предпоставката, че тази легенда има като прототип реално случили се събития. Макар и възпроизведени във фантастично-приказна форма. В този смисъл привеждането на доводи в подкрепа на това, че легендата има реална историческа основа, по същество е разказ за историята на Черногорово.

Проф. Хр. Гандев посочва, че името на селото е записано в османотурски регистър на доганджиите (соколарите) в Северна Тракия от 1477 г. Това всъщност е първото писмено споменаване на Черногорово. Това споменаване е твърде близо до времето на Българското средновековие и дава основание, да се смята, че Черногорово е съществувало и преди османотурския период.

Проф. Ив Батаклиев твърди, че в началото на турското робство Черногорово се оформя на днешното си място с българското си име, защото турското му население е било малко и не е могло да наложи свое турско име. Констатира, че по-подробни и по-ценни данни за състоянието на Черногорово в началото на турската епоха ни дава турският регистър от 1576 г. Според този регистър в Черногорово имало дванайсет едри овцевъди, от които двама турци и десет българи. Коментира османотурски документ от 1633 г. като посочва, че една част от българското население след завоеванието е било войнушко и е имало специални задължения.

Стефан Андреев отбелязва други четири (освен споменатите дотук) османотурски регистри, в които е записано името на Черногорово („Речник на селищни имена и названия на административно-териториални единици в българските земи през XV - нач. на XX век, София, 2002 г., с. 121 - 1530 г., 1671 г., 1836 г., 1855 г.). А Петко Груевски и Александър Арnaudов откриват името на селото в друг османотурски регистър от 1715 г.

Тези факти имат своето потвърждение в изследванията на историка Кръстьо Йорданов. Той е категоричен, че повечето войнушки селища спадат към големи населени места, което свидетелства за стабилност на селищния живот в тях не само през първите векове на османотурското владичество, но и преди този период. Смята, че те са били част от отбранително-фортификационната система на Втората българска държава.

Кр. Йорданов отбелязва и това, че „за някои населени места като Стрелча, Калугерово и Черногорово, доста благоприятно с оглед на тяхното разрастване и запазване на християнския им облик повлиял техният вакъфски статут. Изглежда, че в своята съвкупност всички тези фактори способствали не само за икономически просперитет на региона, но и за по-силното местно самоуправление, пък и за по-голяма будност и борбеност на местното население.” (Кр. Йорданов, Автореферат на дисертация - „Войнушката институция в българските земи през XV и XVI в.”, София, 2013 г., с. 24)

Аргументите на Кр. Йорданов дават отговор на въпроса: Защо Черногорово въпреки превратностите на времето запазва през вековете българското си име? Съвсем определено може да се твърди, че статутът, който има селото през първите векове на османотурското господство, по-късно несъмнено оказва положително въздействие върху процеса на национално Възраждане в него през XIX в.

През 1850 г в Черногорово е построена внушителна каменна църква. Издаденият от канцеларията на султана в Цариград ферман, разрешава поправка на стара църква, но е построена нова. Разгръща се учебното дело, като през 1854 г. учител в селото е Велко Радов Королеев (Королея) от Панагюрище. Според много изследователи този легендарен възрожденец е един от създателите на всенародния празник, посветен на Светите братя Кирил и Методий. През 1853 г. в Цариград той обнародва своя „Месецослов” („календар вечний”), в който без разрешението на Вселенската (по същество гръцка) патриаршия, вписва 11 май като ден на Св. Св. Кирил и Методий.

В интерес на истината трябва да се посочи, че Велко Р. Королеев не поставя съвсем ново начало. Той всъщност възражда съществуващата в Средновековна България традиция в отношението към Светите братя Кирил и Методий. Те са канонизирани като светци в края на IX в. Най-старите исторически сведения за честването им са от XII в. Тогава се утвърждава и 11 май като ден, в който се почита паметта и на двамата свети братя. Преди това най-често срещаните поминални дни за славянските учители били дните на тяхната смърт - 14 февруари за Константин-Кирил и 6 април за Методий. От края на XIV в., т. е. след включването на българските земи в диоцеза на Вселенската патриаршия, имената им вече не присъстват в

«Месецословите». (Димо Чешмеджиев «Кирил и Методий в българската историческа памет през Средните векове», София, 2001 г.)

За първи път отбелязването на деня на Св. Св. Кирил и Методий през Възраждането, става по идея на Найдено Геров, на 11 май 1851 г., в Пловдивското епархийско училище «Св. Св. Кирил и Методий». Включването обаче на имената на славянските първоучители от Велко Р. Королев в неговия «Месецослов» през 1853 г. има по-фундаментално значение. Това е своеобразна тяхна втора канонизация. Тя именно съдържа гледната точка на Велко Р. Королев по отношение на Кирило-Методиевия ден. След тази втора канонизация, т. е. след като Св. Св. Кирил и Методий получават подобаващото им се място на светци в българския православен календар, следват и първите по-организирани чествания на тяхното дело на 11 май. При това в цялото българско етническо землище.

През 1875–1876 г. Велко Р. Королев отново е учител в Черногорово. По същото време държи хан в селото, където в началото на 1876 г. пребивава със свои съратници З. Стоянов, на път от Пловдив за Панагюрище. За този именно свой престой в „хана на дядо Королев“ в Черногорово, говори той в своите „Записки по българските въстания“.

През 1870 г. Ст. Захариев обнародва във Виена своето „Географико-историко-статистическо описание на Татар-Пазарджишката кааза“. Това, по думите на З. Стоянов „безсмъртно съчинение“, прави широко известна след 1870 г. легендата за войводата Георги и защитата на крепостта на *Острия връх*, придава ѝ нов живот – като символ и като реалност.

Всичко това ми дава основание, да свързвам Възраждането в Черногорово с Възраждането на легендата за войводата Георги и защитата на крепостта на *Острия връх*. Да разбирам голяма част от историята на селото, като история на една легенда!

Хачик Мардиросян: Според мен тук трябва да посочите и обстоятелствата, свързани с Руско-турската война от 1877 - 1878 г. и Освобождението на Черногорово от турско робство.

Костадин Пампов: Руско-турската война от 1877-1878 г. и събитията, свързани с Освобождението на село Черногорово, Пазарджишко, обстойно са разгледани в книгата на Д. Жлегов „Освобождението на Пазарджишки окръг от Османско иго, 1877-1878“, с приложена към нея карта: „Настъпление на руските войски в Пазарджишки окръг“, Изд. на Окръжен Исторически Музей - Пазарджик, 1977 г.

В три текста на посочената книга (на с. 29, на с. 32 и 33, и на с. 37) се поясняват фактите, свързани с Освобождението на с. Черногорово на 1 януари 1878 г.

В текста поместен на с. 29 се разглеждат военните действия на руските войски, движещи се в посока от Ихтиман към Тракийската низина. Ген. Йосиф Вл. Гурко, който след падането на Плевен (10 декември 1877 г.), ръководи Западния отряд на руската армия, заповядва на ген. де Балмен, чиято кавалерия се командва от поручик Тальма, на 1 януари, 1878 г., рано сутринта да настъпи в посока от с. Карабунар към с. Черногорово, където да се съедини с кавалерията от колоната на ген. Криденер, движеща се в посока от Панагюрище към Пазарджик. Кавалерийският отряд на ген. де Балмен, потегля рано преди обед, присъединява към себе си при с. Хаджилей (Юнаците) кавалерийски части от колоната на ген. Шилдер-Шулднер, продължава към с. Черногорово и водейки престрелки с черкезки части, достига до селото, където се установява да ношува.

В текста на с. 32 и с. 33 предмет на изследване са военните действия на руските войски, движещи се в посока от Панагюрище към Пазарджик. На 1 януари, 1878 г., в 9.00 ч., сутринта, полковник Ершов с три кавалерийски ескадрона от колоната на ген. Криденер, се отправя в посока от с. Левски към с. Черногорово. В с. Черногорово ескадроните се натъкват на въоръжена съпротива от страна на отстъпващи турски войници. На предложението да се предадат, те отказват и прикривайки се по дворовете на черногоровци, продължават да стрелят, но съпротивата им бързо е сломена.

В текста на с. 37 се посочва, че по заповед на ген. Гурко, на 2 януари 1878 г., ген. Криденер съсредоточава в Черногорово цялата кавалерия на втора, трета и

четвърта колона от Западния отряд и се предприема настъпление към Пазарджик, Мало Конаре и Голямо Конаре (Съединение).

Хачик Мардиросян: Известно е, че в резултат на Берлинския договор, Пазарджишкият край остава в границите на Източна Румелия, т.е. извън пределите на Княжество България. Бихте ли казали нещо в тази връзка ?

Костадин Пампов: В отговор на Вашия въпрос ще посоча текст, който намирам за показателен. В кондика на черногоровската църква „Св. Харалампий“ учителят Иван Тасов записва, че след като в началото на м. септември 1885 г. било провъзгласено Съединението на Княжество България и Източна Румелия, Сърбия ни завидяла и хайдушки ни нападнала. И тогава, след един от последните дни на избухналата Сръбско-Българска война, когато българите превзели Пирот, почти през всичката нощ звездите падали като дъжд.

Думите на черногоровския учител звучат като литературна класика... Като отглас от легендата за войводата Георги и защитата на крепостта на *Острия връх* !